

JEZIKOVNE OVIRE, S KATERIMI SE PRI ZAČETNI INTEGRACIJI SREČUJEJO NOVI PRISELJENCI IZ REPUBLIK BIVŠE JUGOSLAVIJE

Kot predavateljica v programu Začetna integracija priseljencev (ZIP), ki je »enotni program učenja slovenskega jezika in seznanjanja s slovensko zgodovino, kulturo in ustavno ureditvijo« (Andragoški zavod Maribor – Ljudska univerza, 2018), imam vsakodnevno stik s tujci, katerih materni jezik je albanščina, angleščina, ruščina, ukrajinščina, makedonščina, španščina, kitajščina ali kateri drug nam manj poznan jezik. Čeprav se različne jezikovne skupine med seboj zelo razlikujejo, imajo vsi ti tujci eno skupno točko – naučiti se morajo slovenskega jezika, da se bodo lažje vključili v novo okolje. Na mariborskem območju so v večini priseljenci, ki so državljani Bosne in Hercegovine ter Srbije, zato se članek tudi osredotoča na njih in na jezikovne ovire, s katerimi se spopadajo v procesu integracije; najpogostejše so predstavljene v nadaljevanju. Osebe, s katerimi se srečujem na tečaju, običajno bivajo v Sloveniji manj kot eno leto, imajo različno izobrazbo, vse od končane osnovne šole do znanstvenih magistririjev, spadajo v različne starostne skupine in imajo različne zaposlitvene statuse. Praksa seveda potrjuje, da sta hitrost in uspešnost integracije najbolj odvisni od motiviranosti posameznika, in ne od prej naštetih dejavnikov ter od usposobljenosti predavatelja, katerega delo sicer zahteva ogromno znanja in prilagajanja, da je čim bolj izkoriščen potencial vsakega posameznika. Slovenci smo večinoma mnenja, da je Bosancem in Srbom v Sloveniji lahko, saj da imajo boljše pogoje za življenje, pa še jezika se jim ni treba učiti. Zgodbe iz predavalnice pa so popolnoma drugačne, saj se ravno zaradi podobnosti med jezikoma večina teh priseljencev izogiba pogovorom s Slovenci, misleč, da bodo verjetno narobe razumljeni.

Med vsem poznanimi težavami govorcev jezikov bivše Jugoslavije, po kateri tudi ne-jezikoslovci brez večjih težav prepoznajo, od kod njihov sogovorec izvira, je zagotovo napačno naglasno mesto pri besedah, ki so enake v obeh jezikih (*dévet* namesto *devét*, *déset* namesto *desét*, *zélo* namesto *zeló* ipd.). Tukaj moramo opozoriti tudi na primere, ko naglasno mesto lahko vpliva na pomen besede (*celó* kot členek, *célo* kot pridevnik; pridevnik, ki lahko govorca postavi v neroden položaj, in sicer *zadovóljen* ali *zadovoljén*).

Slovenščina, tako kot drugi jeziki, pozna veliko besed, ki imajo enak koren, a se zaradi predpone ali pripone njihov pomen lahko precej razlikuje (*razgovor*, *zagovor*, *pogovor*, *nagovor*, *odgovor*, *pregovor* itd.), kar tujcem otežuje sporazumevanje, še posebej na višji ravni, ko se od njih pričakujeta samostojnost in suverena uporaba jezika.

Težava večine so prav tako napačne končnice. V tem sklopu se skriva kar nekaj slovničnih pravil in njihovih izjem, a tujcem, ki se skušajo integrirati v naše okolje in pridejo na 180-urni tečaj slovenščine, ne moremo govoriti o napačni rabi sklonov v smislu, kot se to predava in preverja v osnovni šoli; bistvo je, da jih opozorimo na najpogostejše napake v osnovnem besedišču.

Do zdaj še nisem učila skupine ali posameznika, ki s tem ne bi imel težav. Če smo pozorni, lahko isto težavo najdemo tudi v določenih narečjih pri Slovencih, a imamo težnjo, da jo hitreje opazimo pri tujcih. Primer, ki se najpogosteje pojavlja, je *nimam časa, imam časa*, saj ga velikokrat uporabimo v vsakodnevni komunikaciji. Tukaj gre verjetno za povezavo z njihovim maternim jezikom *imam vremena, nemam vremena*, saj se kar hitro ob prihodu v Slovenijo spoznajo z besedo *vreme* in tako odkrijejo razliko v pomenu. Dosedanje izkušnje kažejo, da jih najbolj zmede, da pa je pravilno *imam moža, nimam moža* in *imam računalnik, nimam računalnika*. Isti spol, isti sklon, isto število, a različne končnice. Kljub obrazložitvi razlik med živim in neživim, s katero sicer odgovorimo na njihovo vprašanje »*Zakaj?*«, pa to ne pomeni, da lahko od nekoga pričakujemo, da bo to tudi hitro usvojil. Pri govornem sporazumevanju to lažje preslišimo, kot pa spregledamo pri pisnem.

Ko je govor o končnicah, ne moremo mimo končnih *u*-jev na mestih, kjer bi morali biti *o*-ji (*mamu, sestru, službu* itd.), in končnih *o*-jev namesto *l*-jev (*bio, živeo, delao, govorio* itd.). Prvo napako odpravimo hitreje v pisnem sporazumevanju kot v govornem, medtem ko je druga napaka težje odpravljiva na obeh sporazumevalnih ravneh, saj končne *l*-je v slovenščini izgovarjamo kot *u*.

Slovincem je samoumevno, da *smo doma* in da *gremo domov*, da *gremo naprej*, a *smo spredaj*, da *gremo nazaj*, a *smo zadaj* ipd., tujcem pa to povzroča veliko preglavic. Brez težav usvojijo *grem* v *Ljubljano, Maribor, Celje, sem v Ljubljani, Mariboru, Celju*, ampak posebnosti so težava še po končanem tečaju. Zmeraj pa si zapomnijo vsaj primer *doma-domov*, ki ga v praksi tudi največ uporabljajo. Napačna uporaba krajevnih prislovov lahko vodi tudi do nesporazuma oziroma napačne reakcije soudeleženega v pogovoru; razlika je namreč, ali vam učitelj reče *dajte knjigo zadaj* ali *dajte knjigo nazaj*.

Oseba, ki spoznava nov jezik, se ne bo mogla izogniti uporabi spletnih prevajalnikov ali fizičnih slovarjev; prvi so v času, v katerem trenutno živimo, seveda bolj priljubljeni. To spletno orodje je zelo praktično, če potrebujemo povzetek nekega besedila, kar pomeni, da ima program kontekst, na podlagi katerega prevaja, ko pa gre za eno besedo ali besedno zvezo, se običajno ne izkaže za najbolj zanesljivo. Ker se osredotočamo na govorce bosanščine in srbsščine, je tukaj treba poudariti, da si govorce teh jezikov ne morejo pomagati z v Sloveniji priljubljenim prevajalnikom Pons, saj ta ne prevaja teh jezikovnih kombinacij, kar za uporabnika pomeni, da se zanaša na Googlov prevajalnik, ki to kombinacijo omogoča. Ker govorimo o začetni integraciji priseljencev, moramo tukaj imeti v mislih osebe na preživetveni ravni jezika (Svet Evrope, b. d.), ki še niso sposobne kritično oceniti prevoda besede. Udeležencem se zmeraj predstavi Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) v internetni verziji, poudari se, kaj vse nam omogoča, kaj lahko razberemo iz

posameznega geselskega članka itd. Se pa moramo zavedati, da uporaba normativnih priročnikov za posamezne besede pri govornem sporazumevanju ne pride v poštev. Tujci to orodje najpogosteje uporabljajo, ko je potrebna pomoč pri obrazložitvi posamezne besede oziroma termina šoloobveznemu otroku – veliko več je bilo teh primerov v času pouka na daljavo – ali pri pisanju uradnega pisma slovenski ustanovi. Oba primera omogočata, da si posameznik lahko vzame čas, da razišče, ali je zadovoljen s ponujenim izrazom.

Pri prevajanju zagotovo ne moremo mimo besede *námreč*, za katero se Slovenci v večini ne zavedamo, da jo zelo radi uporabljamo. Ker se ta členek uporablja za pojasnjevanje predhodno povedanega, se mu zelo težko izognemo tudi v pisnem sporazumevanju, še posebej, ko govorimo o poljudnih člankih, na katere običajno usmerimo tujce, saj želimo, da čim več berejo besedila v slovenščini. Seveda se ta besedila znajdejo tudi med učnimi pripomočki za delo z udeleženci; jezik je namreč živa stvar, ki se vsakodnevno spreminja, in najlažje je spremembam slediti z aktualnimi članki. Kot je že zgoraj omenjeno, ima uporabnik takoj potrebo neznanu besedo prevesti v svoj jezik, da jo tako lažje razume. Omenjeni členek tako kar hitro povzroči nemalo težav in je do zdaj odprl debato v vsaki skupini, saj je ustreznico težko poiskati. Predlaga se kar nekaj prevodov (*naime, jer, zapravo* itd.; Namreč, 2022).

Še večjo težavo pa povzroča prevod besede *kad*, saj se v slovenščini namesto te besede uporabljata dva izraza, ki pa nikakor ne moreta nastopati v istem kontekstu, saj *kdaj* uporabljamo kot prislov za tvorjenje vprašalnih povedi, *ko* pa se uporablja kot veznik. Tujci to lažje usvojijo pri pisnem sporazumevanju, medtem ko jim pri govornem sporazumevanju še zmeraj povzroča težave. Običajno težava ni pri postavljanju vprašanj v slovenščini (*Kdaj prideš?*), saj bo v teh primerih prislov ustrezno uporabljen, ampak pri odgovarjanju nanje (*Pridem, kdaj imam čas.*). Kljub stalnemu poudarjanju razlike omenjeno ostaja lapsus mnogih še po zaključku tečaja.

Težave s prevajalniki se kažejo tudi pri medjezikovni homonimiji ali samostalniških lažnih prijateljih, o katerih govorimo, ko imamo besedo z enakim zapisom oziroma izgovorom, a različnim pomenom v obravnavanih jezikih. Ta pojav ustvarja zmedo pri učenju, prevajanju in govorjenju tujega jezika. Do tega prihaja zaradi refleksnega prepoznavanja leksikalnih oblik in predpostavke, da imajo enake besede v maternem in tujem jeziku enak pomen (Majstorović, 2019).

Zaradi omenjenega pojava prihaja do nesporazumov, ki lahko govorca postavijo v neroden položaj ali pa slušatelja zmedejo oziroma zavedejo. Med slednje spadajo primeri, kot so: *bo. vrijeme (vreme, čas), sln. vreme; bo. stol (miza), sln. stol; bo. lice (obraz), sln. lice; bo. grad (mesto), sln. grad* itd. Zagotovo pa govorniku večjo težavo pomenijo besede, ki ga postavijo v neroden položaj. Tukaj ne moremo mimo parov *sln. ljubimec (bo. ljubavnik) – bo. ljubimac (sln. hišni ljubljencek), sln. kita (bo. pletenica) – bo. kita (sln. penis)*. Obe besedi se v slovensko govorečem okolju pogosto uporabljata in se jima priseljenci ne morejo izogniti. Tako poznamo zgodbe priseljenk, ki jim je frizer predlagal, da bi se jim podala kita, ali pa so se v službi pohvalile, da imajo novega ljubimca, ki spi skupaj z njima

z možem ter se skupaj tudi sprehajajo. V prvem primeru imamo za posledico žensko, zgroženo nad slovensko vulgarnostjo, v drugem pa okolico, osuplo nad odprtostjo zakoncev. Obe izkušnji sta bili predstavljeni na tečaju, kjer sta akterki dobili pojasnilo slišane ga oziroma povedanega. Težava pa je v tem, da niti prva niti druga oseba v dani situaciji nista odreagirali; gospa pri frizerju je le zardela in ni nič komentirala, druga gospa pa se je čudila reakciji sodelavcev. Torej, če primera ne bi predstavili na tečaju, verjetno še vsaj nekaj časa ne bi spoznali pomenske razlike.

Vse zgoraj neštete kategorije so vezane na začetno integracijo tujcev v slovensko okolje, kar pomeni, da so to osebe, ki nimajo veliko stika s Slovenci, večinoma le v trgovini in na uradih. Velikokrat se nam tudi namenoma izognejo, saj jih je strah govoriti, da si ne bi naredile sramote. Pri učenju slovenščine jim prav tako nismo v veliko pomoč Slovenci, saj smo preveč vljudni in ne želimo nekoga popravljati, če uporabi napačno besedo ali neustrezno končnico, ampak zmeraj delujemo po načelu, da je edino pomembno, da se približno razumemo. S tem pa naredimo več škode kot koristi, saj naš sogovorec ne dobi priložnosti, da bi izvedel za svojo napako in jo imel možnost odpraviti. Krivda pa zagotovo ni le na naši strani, saj tudi tujci velikokrat ne razumejo, kaj želimo povedati, in imajo v navadi, da le prikimavajo, da bi dali vtis razumevanja povedanega. Vse naštetu lahko ob pomanjkanju samokontrole kar hitro počnemo tudi predavatelji v razredu, kjer bi kot primer dobre prakse skozi leta lahko navedla razdelitev programa ZIP na dva dela, in sicer na Začetni modul, v katerem dovolim zmerno uporabo maternega jezika, da bi se izognili tišini in neodzivnosti v predavalnici, kar zajema prvih 60 ur, ter Nadaljevalni modul, ki obsega 120 ur in kjer uporaba maternega jezika ni več zaželeno, udeleženci govorijo karseda veliko slovensko in počasi, da je omogočeno sprotno opozarjanje na napake in njihovo odpravljanje. Napake zmeraj popravljamo kot skupina in se tako tudi veliko naučimo, saj takšen način zahteva aktivno poslušanje. Zame je najpomembnejše to, da se posameznik uči iz svojih napak in ne le iz teoretičnih primerov.

Jana Lovrec Srša

LITERATURA IN VIRI

- Andragoški zavod Maribor – Ljudska univerza. (2018). *Začetna integracija priseljencev*. <https://www.azm-lu.si/tecaji-usposabljanja-in-izobrazevanje-odraslih-maribor/jezikovni-tecaji-maribor/zip/>
- Majstorović, V. (2019). Ka rečniku srpsko-slovenačkih lažnih prijatelja. *Slovenika*, 5(1), 77–85. <https://doi.org/10.18485/slovenika.2019.5.1.4>
- Namreč. (2022). V *Glosbe*. <https://sl.glosbe.com/sl/hr/namre%C4%8D>
- Svet Evrope. (b. d.). *SEJO, ravni jezikovnega znanja in profili*. <https://www.coe.int/sl/web/lang-migrants/cefr-and-profiles>